

HALK EKONOMİSİNDE MÜBADELE: “ÖRÜDEN TUTMA KARDAŞLIK” ÖRNEĞİ¹

Exchange in Folk Economics: The Model of “Örüden Tutma Kardeşlik”

Prof. Dr. Metin ÖZARSLAN*
Hicran KARATAŞ**

ÖZ

Halkbilimi çalışma kadroları arasında yer alan halk ekonomisi, halkın sosyal ve fiziksel varlığını sürdürmek noktasında ihtiyaç duyduğu nesne ve hizmetleri sağlamak amacıyla yaratıp geliştirdiği veya edindiği üretim ve tüketim sürecine dair bilgi, beceri ve yeterliliklerin tümüdür. Tüm ekonomik sistemlerde olduğu gibi halk ekonomisinin işleyişinde de üç aşamanın düzgün işlemesi beklenmektedir. Bunlar kaynakların paylaşılması, üretim ve mübadeledir². Mübadele/karşılıklık, akrabalık, evlilik veya diğer yakın bireysel bağlarla bağlanmış toplumsal açıdan eşit şartlar altındaki kişiler veya gruplar arasındaki miktarda ve zamanda denklik esasına dayalı değiş tokuş usulü alışveriştir. Ekonomik bir kurum olarak mübadele günümüzde de varlığını sürdürmekte, özellikle paranın alış verişte yoğun olarak kullanılmadığı mahalli topluluk yapılanmaları içinde karşımıza çıkmaktadır. Kısa vadede, mübadele, *karşılıklık* ilkesine dayalı olarak gerçekleşen bir ekonomi pratiğidir. Mübadelenin, ekonomik bir kurum olarak varlığını sürdürdüğü topluluklar temelde kapalı ekonomi sistemine dâhildirler. Bu sistemde üretici kendisinin ihtiyaç duyduğu üründen fazla miktarda üretmektedir. İhtiyaç olan kadarını kendisi için ayırdıktan sonra kalan fazlalığı da diğer ihtiyaç duyduğu fakat üretmediği ürünler için elinde tutmaktadır. Bu çalışmaya konu olan, Kastamonu'nun Çatalzeytin ilçesine bağlı köylerde günümüzde de geçerliliğini koruyan ve karşılıklık esasına bağlı bir ekonomik kurum olarak sürdürülen Örüden tutma kardeşlik temelde ekonomik dayanışmaya dayalı şekilde, aralarında kan bağı olmayan iki kadın arasında söze dayalı bir antlaşmayla gerçekleşen ekonomik bir ortaklıktır. Söz konusu ekonomik dayanışma kurumunun uzun vadede tarafların ekonomik gereksinimleri karşılama noktasında tesis edilmiş bir kurum olduğu, halk ekonomisi teorileri ve mübadele ekonomisi bağlamında ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler

Halk ekonomisi, mübadele, karşılıklık, örüden tutma kardeşlik, ekonomik ortaklık.

ABSTRACT

Folk economics, one of the branches on which the folkloristics study, is the knowledge, skills and qualifications that folk created and developed in order to meet its needs and to maintain its social and physical wellbeing. It is imperative that three phases should function well in folk economics as is the case for all kinds of economics. These phases are the production, exchange and distribution of sources. At the shortest notice, reciprocity is an exchange which is based on the principal of the time of needs and amount between individuals who are socially equivalent through kinship, marriage or other close individual relations. Exchange which continues to exist as an economic institution can be seen in local communities where money is not widely used for buying and selling. Exchange is an economic institution based on the principle of reciprocity. The communities where exchange occurs as an economic institution basically have closed economy systems. In this system, the producer produces more than he needs. He uses the amount he needs and keeps the remaining for his other needs that he does not produce. In this study, a kind of cooperation “örüden tutma kardeşlik” which is still seen in the villages of the district of Çatalzeytin of the province Kastamonu and which is based on the principles of reciprocity and equivalence as an economic institution will be discussed. “Örüden tutma kardeşlik” is basically an economic partnership based on a verbal agreement between two women who have not got a blood relation. As a result of this verbal partnership, two women are, as “Örüden tutma kardeş”, economically united after a verbal agreement and from the day of this agreement, they make up for their needs for their whole lives. Exchange is not based on the amount or time period. The amount of the thing that needed and the time when this need should be met are accepted as equivalence. In our study, we will discuss this economic partnership and analyze the implementation of this partnership and the cultural continuance of this example of folk economy based on the principle of meeting the needs in long term and in context of exchange economics and the theories of folk economics.

Key Words

Folk economics, exchange, barter, reciprocity, örüden tutma kardeşlik, economic partnership.

* Hacettepe Üniversitesi Türk Halkbilimi Bölümü, Ankara/Türkiye metinozarlan@gmail.com

** Hacettepe Üniversitesi Türk Halkbilimi Bölümü Araştırma Görevlisi, Ankara/Türkiye karatashicran@gmail.com

Giriş

Kültür, toplumun üyesi olarak ferdin, sosyalleşme sürecinde edindiği ve ürettiği bilgi birikimi, tecrübe, inanç ve bu inançlar çevresinde teşekkül etmiş ritüel[ler], sanatta, ahlakta, adet ve geleneklerinde, ekonomide, alışkanlıklarında ve becerilerinde doğaya karşı geliştirmiş olduğu usul ve yöntemlerin karşılıklı ilişkilerinden doğmuş soyut ve somut kazanımların tümüdür. Sosyal bir varlık olarak insanın da hem sosyalleşme ve kültürlenme sürecinde sosyal ve biyolojik varlığını mümkün kılan nesne ve servisleri temin etmek noktasında geliştirdiği alışkanlıklar, beceriler, yeterlilikler, araç, gereç ve donanımlar ile bu minvalde ürettiği yöntem ve teknikler kültürün ekonomi sahasında teşekkül ve tekâmül etmektedir. Halkbilim açısından ekonomi, hem bağlamsal hem de işlevsel perspektifte halk yaşantısında mevcut tüm sosyal kurum ve yapıların doğasının anlaşılması bakımından yadsınamaz bir yerdedir. Zira bir kültür unsurunun işlev ve bağlamının anlaşılabilmesi için sosyal ve kültürel doku analizine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda, “ekonomik koşullara açıklamalar getirmeksizin hiçbir sosyal yapının çözümlenebilmesi mümkün değildir. Kültürün varlığı ve sürekliliği ekonomiye bağlı olduğu gibi, ekonominin varlığı da kültüre sıkı sıkıya bağlıdır” (Boas, 1944: 193). Bununla birlikte, sosyal ve kültürel doku analizlerinde, ekseriyetle tarihi bağlamın ortaya konulmasında, belirli bir kültür sahasında mevcut ekonomik geçim örüntülerinin derinlemesine ortaya konulması elzemdir. Belirli bir zaman ve alanda

insanla ilişkili bir mevzuyu anlamak için, söz konusu mevzunun teşekkül ettiği topluluğun tüm kültür kurumlarını karşılıklı olarak ele almak gerekmektedir. Böylelikle, şu an karmaşık yapıda bulunan birçok kültürel yapının en öncül formundan en karmaşık hâle nasıl adım adım geldiği anlaşılabilir olduğu ittifakla ifade edilmiştir (bkz. Durkheim 1915: 3; Firth 1927: 332; Bates 2003: 340). İnsanın, sosyal bir varlık olarak üretmiş olduğu tüm kurumların temelinde sosyal grubun ekonomik varsıllığının sürdürülmesi gayesi bulunmaktadır. Bununla birlikte, “kültür kurumlarının her birinin ekonomiyle çift yönlü bir ilişki içinde bulunduğu” (Firth 1927: 318) da akıldatutulmalıdır.

Daniel G. Bates’in (2003: 340), “İnsanın materyallere adapte olma süreci. Basit bir ifadeyle, insanların parayı, zamanı hatta sosyal becerilerini arzu ettikleri kimi kaynaklara ulaşmak üzere geliştirdikleri belirli yol ve yöntemler” şeklindeki tanımlama girişiminde ekonomi insan istek ve arzularının tetiklediği bir davranış modelidir. Diğer bir tanımlama girişiminde ise halk ekonomisi, “teşvik tedbirlerinin mevcut olmadığı, daha ziyade olarak dağıtımla alakalı olarak ekonomi alanında formasyon sahibi olmamış (untrained) kişilerce sezgi ve tecrübe yoluyla tatbik edilen iktisadi, ekonomik bilgilerdir” (Rubin 2003: 157). Söz konusu bilgiler (notions), uzmanlaşmanın, işbölümünün, sermaye yatırımının, pazarlama sahasının ve ekonomik büyümenin görece sınırlı olduğu atalar zamanından günümüze intikal etmişlerdir. Bu neviden ekonomi sistemlerinde pazarlama sektörü,

yoğunlukla mübadeleye (to exchange) veya takasa (to barter) dayalı olmakla birlikte,² pazar olarak tanzim edilen mekânlar da geleneksel karar alma mekanizmalarının otoritesine bağlı olarak şekillenmektedir. Bireyin toplam üretime katkısı nezdinde, bir ürün üzerinde görece uzmanlaştığı pazarlama sürecinde, mevcut üretimin kendisine lazım olan kadarı saklanmakta, arta kalan kısım ise mübadele esasına bağlı olarak bireyin diğer ihtiyaçlarının karşılanması noktasında geçer akçe olarak kullanılmaktadır. Ekonomik açıdan ürettiği nesne ve servislerin kendisine gerekeninden fazlasını diğer ihtiyaç duyduğu nesne ve servislere dönüştürebilmek becerisini haiz insan, ekonomik açıdan menfaatlerini gözeten insan (homoeconomicus), belirli bir sosyal ve kültürel mantık çerçevesinde ekonomik, iktisadi ilişkiler kurabilen bu çerçevede kimi diğer kültür kurumlarını da bu menfaatler doğrultusunda kullanabilen bir varlık olarak karşımıza çıkmaktadır.

Halkbilimi açısından ele alındığında, “halk ekonomisi”, halkın, geçim ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yaratıp geliştirdiği veya edindiği üretim ve tüketim biçimlerini, alışkanlıkları, davranışları ve bu süreçte kullandığı geleneksel yol, yöntem, araç ve gereçlerin tümüne karşılık gelmektedir. Halk ekonomisi öncelikle toplayıcılık, avcılık, balıkçılık, hayvancılık, arıcılık, yaylacılık, göçebelik, bağcılık, bahçivanlık, meyvecilik, çiftçilik, değiş-tokuş ticaretini, çerçiliği, her türlü alış-verişi, esnaflık ve işçilik gibi temel üretim ve tüketim biçimlerini ve bütün bunların değişen zamana göre uğradığı değişimleri ele alıp incelemek-

tedir. Bununla birlikte, tüm ekonomik etkinliklerin temel dinamiğinde üç temel süreç yer almaktadır. Bunlar sırasıyla, “kaynaklara erişimin düzenlenmesi, üretim, yani doğal kaynakların kullanılabilir hale dönüştürülmesi ve mübadeledir” (Bates 2003: 340). Kültürler arası farklılıklara rağmen denilebilir ki, tüm kültürlerde ekonomik sistemin işleyiş sürecinde bu üç aşamanın sağlıklı bir biçimde yürütülmesi hedeflenmektedir.

Halk ekonomisinde gerçekleştirilmesi hedeflenen üç aşamadan biri olan mübadele, genel anlamıyla sosyal bir varlık olarak insanın sosyalleşme ve kültürlenme sürecinde ihtiyaç duyduğu nesne ve servislerin değiş tokuş esasına bağlı olarak karşılanması sürecine karşılık gelmektedir. Sosyal hayatın ekonomiyi ilgilendiren alanı, birbiri içine geçmiş karmaşık bir dizi aktivitenin bir araya gelmesi ile oluşmaktadır. Kökleri insanın temel ve içgüdüsel ihtiyaçlarına dayanan fakat sosyal organizasyon, gelenek ve görenekler, dinî inançlar ve ahlaki değer yargılarına bağlı olarak kurumsallaşan ekonomi, maddi kültür unsurlarından istifade etmeyi ve fiziksel çevreye uyarlanmayı, bu çevrenin olanakları üzerine uzmanlaşmayı sağlayacak sistemler geliştirmeyi zorunlu kılmaktadır. Bu cümleden olarak geliştirilen sistemlerden biri de tasavvuri akrabalığa dayalı ekonomik ortaklıklardır. Robert Redfield (1947: 302) tarafından da halk yaşantısının temel karakteristiklerinden biri olarak tanımlanan sanal akrabalık kurumlarında yerel dile mahsus kurgusal akrabalık terimleri kullanılmaktadır. Bu neviden akrabalıkların temel hassasiyeti taraf-

ların birbirlerine sponsor olmak üzere karşılıklı olarak antlaşmış olmaları ve bu antlaşmaya bir ritüelin eşlik etmesidir.

Bu çalışmaya konu olan ve temelde ekonomik, iktisadi zaruretler çerçevesinde teşekkül etmiş “örüden tutma kardaşlık” antlaşması da tipik bir mübadele ekonomisi örneği durumundadır. Örüden tutma kardaşlık ekonomik bir antlaşma olarak, karşılıklı belirlenmiş bir ölçü veya zaman denklik esası olarak telakki görmemektedir. Başka bir ifadeyle temelde ihtiyaç duyulan nesne ve servislerin miktarı ile bu ihtiyaçların giderilmesi gereğinin duyulduğu zaman denklik olarak kabul edilmektedir. Çalışmamızda bu ekonomik ortaklığın gerçekleşme ve yürütülmesi zemininde analizi yapılacak ve bir halk ekonomisi örneği olarak ihtiyaçların karşılanmasına dayalı bu ortaklığın kültürel sürekliliği hakkında bilgi verilecektir.

Mübadele Ekonomisinin Kavramsal Çerçevesi ve Temel Karakteristikleri

Geleneksel çevrede halkın hayatı yazılı belgelere dayalı olmayan bir dizi şifahî antlaşma ve uygulamalar esasına dayalı olarak sürdürülmektedir. Halk ekonomisinde belli başlı esas, değişim ve değişimde denklik olarak şekillenmektedir. Ekonomik olarak ihtiyaç duyulan nesnelerin, paradan ziyade ekonomik mübadele aracı olarak işlerlik kazandığı topluluklarda görülmektedir. Claude Levi-Strauss’a (1966: 109, 117, 124) göre mübadele ekonomisinde tarihsel olarak ilk defa kadınlar takas edilmiştir. Egzogami yasaının doğurduğu bir zorunluluk olarak kadınların farklı totem grup-

ları arasında dolaşımının sağlanması mübadelenin ilk örneği durumundadır.

Diğer bir adlandırmayla karşılıklık olarak da bilinen bu ekonomik sistem akrabalık, evlilik veya diğer yakın bireysel bağlarla bağlanmış toplumsal açıdan eşit statüdeki bireyler veya hut gruplar arasındaki mübadeledir. Karşılıklık “genelleştirilmiş, dengeli ve negatif” olmak üzere üç derecede işleyen ekonomik bir sistemdir. Genelleştirilmiş karşılıklık, çok yakın bireysel bağlarla bağlı bireyler arasında gerçekleşen bir mübadeledir. Dengeli karşılıklıkla gereksinim ve toplumsal bağlarda uzaklık artmaktadır. Negatif karşılıklıkta ise toplumsal eşitler arasında ortaya çıktığı için takım ve kabile halinde yaşayan avcı-toplayıcılar, bahçe tarımcıları ve çobanlar gibi daha eşitlikçi toplumlarda etkilidir (Kottak 2001: 378-380).

Halk ekonomilerinde alış-verişlerin mübadele esasına dayalı olarak tesis edildiği hallerde, üreten grup ile tüketen gruplar arasında niteliksel ve niceliksel paralellikler mevcuttur. Kimi durumlarda mübadele, pazar mekânlarında gerçekleşmekte ise de bu neviden pazarlardan paranın alış-verişte değişim nesnesi olarak kullanılması sınırlı düzeydedir. Hâlihazırda, para da “farklı mal ve hizmetleri ortak bir ölçüte göre değerlendirmek” (Eriksen 2012: 291; Weber 2011: 130-131) üzere geliştirilmiş bir nesne halinden ibarettir. Tam da bu nedenle değişime tabii olan her neviden nesne ve servis para hükmündedir. Tıpkı paranın değişim nesnesi olduğu ileri ekonomilerde olduğu gibi

mübadele ekonomisinin öncül formlarında da belirli miktarda nesne ve servis yine belirli bir miktarda nesne ve servisin değiş-tokuş edilmesinde yani alış-veriş sürecinde ölçüt olarak kullanılmaktadırlar. Bu minvalden bir ekonomi sisteminde üreticinin kendi ihtiyaçlarını bir tarafa ayırmasını tabiken, mevcut üretim fazlası tüm nesne ve servisler alış-verişte ölçüt olarak kullanılabilir. Bu bağlamda,

Halk ekonomisi bağlamında, karşılıklılık ilkesi, literatüre ilk kez Marcel Mauss (1925)³ tarafından kazandırılmıştır. Diğer yandan arkeolojik bulguların ışığında mübadele ekonomisinin öncül formlarının Bronz Çağ dönemine ve Neolitiğin son evrelerine ait kimi verilerle (Childe 1930: 226, 150, 65) vaki olduğu bilinmektedir. Adı geçen çalışmada, karşılıklılığı, “hediye” veya genel perspektifte “toplam yükümlülük sistemleri/total counter services” şeklinde terimleştiren Mauss (1966: 3-4; 1990: 12; 2011: 207-208), söz konusu hediyeleşme pratiğini hem ekonomik hem de hukuksal düzlemde ele almaktadır. Bu bağlamda hediye, bireyin toplumsallaşma ve kültürlenme sürecinde tüm yönleriyle kaçınılmaz, belirli kaideler ve menfaatler doğrultusunda gerçekleştirilmesi elzem bir pratik durumundadır. Mauss (1966: 3-4; 2011: 207-208), söz konusu hediyeleşmenin karşılıklı olarak uzun vadeli bir antlaşma çerçevesinde gerçekleştiğini, değişime tabii olan şeylerin mal ve zenginlik, gayrimenkul ve ekonomik olarak kullanılabilir eşyalarla sınırlı olmadığına dikkat çekmektedir. Mauss’un (1966: 3-4; 2011: 207-208) ifadesiyle, “mübadeleyle dayalı bir alış verişte karşılıklı

nezaket gösterileri, şölenler, ayinler, askeri hizmetler, çocuklar ve kadınlar, eğlenceler ve bayramlar, pazarlar da değişimin araçları konumundadırlar”. Bates’in (2003: 127) ifadesiyle ise “karşılıklılık”, yiyecek ve nesnelerin sosyal grup arasındaki paylaşımı için geliştirilmiş bir sistemdir. Bu sistem, sosyal grubun üyelerine ellerindeki fazladan mal ve servislerin israf edilmeden ihtiyaç duyulan başkaca nesne ve hizmetlere dönüştürülmesine olanak sağlamaktadır.

Diğer yandan, Bronislaw Malinowski (2003: 33), mübadelede karşılıklılığın hukuki bir sorumluluk ve hak çerçevesinde telakki edilerek, taraflardan vericiye, alıcı üzerinde haklar tanzim eden bir pratik olduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda veren taraf, alıcı tarafa sağlamış olduğu nesne veya hizmet karşılığında ve belirli bir zamanda aynı miktarda başka bir nesne ve servisin kendisi menfaatine sağlanması hususunda hak talep etmek hakkını haiz olmaktadır. Alıcının bu neviden bir sorumluluğu savaştırmaması halinde ise halk hukukunun sosyal yaptırımlarıyla yüzleşmesi ihtimali doğmaktadır. Bu yaptırım gülme, teşhir, kınama gibi görece hafif yaptırımlardan savaştırmamanın ölçüsü nezdinde daha kuvvetli yaptırımlara kadar çeşitlenebilmektedir. Mauss’un (1990: 15) da, Maoriler arasındaki mübadele hususunda bu ilişkiyi gözden kaçırmadığını ifade etmek faydalı olacaktır. Gerek Maori halk ekonomisinde gerekse de hukukunda majik [büyülü] bir güce sahip olan mübadele nesnesi, ona sahip olanın üzerinde veren adına hak sağlamaktadır. Sonuç olarak, karşılıklılık esasına dayalı

mübadele ekonomilerinin gözlemlendiği toplumlarda alış-verişler iki kişi arasında; akraba grubu ile başka bir akraba grubu arasında veya ekonomik açıdan birbirine ihtiyaç içinde bulunan başkaca gruplar arasında gerçekleşmektedir. Malinowski (1932: 84-85) tarafından literatüre kazandırılan “kula” da tam da bu neviden bir mübadele olmakla birlikte çok sıkı organize edilmiş bir şifahi, ticari antlaşmanın eşsiz örneklerinden biri durumundadır. Kula yalnızca ticari bir antlaşma olarak sınırlı kalmayıp, sosyal hayatın tüm yönlerinde bireyin hem sosyalleşme hem de kültürlenme sürecini etkilen bir kurum niteliğindedir.

Max Weber (2011: 161-162) tarafından da “doğal ekonomi” şeklinde terimlendirilen mübadele ekonomisinde, paranın kullanılmaması esas belirleyici durumundadır. Bu neviden bir ekonomi sisteminde her türlü ödemenin karşılığı ya bir mal veya hizmet olarak tahsil edilmektedir. Bu tahsilatta da, nitelik bakımından birbirinin benzeri olan malların tutarları karşılaştırıldığı zaman sayısal saptamalar karışıklığa yol açmadan ve herhangi bir öznel değerlendirme ögesi taşımadan yapılabılır.

Mübadele ekonomisinin ana karakteristiklerinden biri, mübadeleye taraf olan kişi veya gruplar arasında çoğunlukla şifahi olarak tesis edilmiş müşterek rızaya dayalı antlaşmaların mevcudiyetidir. Bu neviden ekonominin başat ekonomik faaliyetleri belirlediği toplumlarda kültür aktarımı, sıklıkla sözlü kültür ortamında gerçekleşmektedir. Bu bağlamda, mübadele edilecek nesnelere denkliliği, mübadelelenin zamanı ve koşulları sözlü kültür

ortamında ve kültürlenme sürecinde geleneğin zemininde yetişen bireylerce hâlihazırda bilindiğinden, sürecin işleyişi şifahi antlaşmalar vasıtasıyla mümkün olabilmektedir. Toplumsal eşitler arasındaki sözlü sözleşme öncelikli olarak rızaya dayalı olup sözleşmenin yürütülmesi eşitliğin işlerliğine bağlı olarak mümkün olabilmektedir. Buna karşılık, Emile Durkheim bu tip sözleşmelerde rızanın sözleşmenin ana eksenini oluşturmadığı fikrindedir. Ona göre “Eşitliğin sözleşmelere kural olabilmesinin zorunlu ve yeterli koşulu sözleşenlerin eşit dış koşullar içinde bulunmaları” (Durkheim 2006: 437) esasına dayanır. Buradan hareketle, mübadele ekonomisinin teşekkül ve tekâmül ettiği topluluklar özelinde, mübadelenin tarafları olan birey veya grupların görece eşit koşullar altında alış-verişi gerçekleştirdiğini söylemekte fayda vardır. Eşit dış koşullardan kast edilen, tarafların varsıllık durumları, cinsiyet halleri, toplumsal statüleri, ihtiyaç içinde bulunan nesne ve servislerin üç aşığı beş yukarı kültür çevresinde temel gereksinimlere karşılık gelen madde ve hizmetlerden müteşekkil olması gibi çeşitlenmektedir.

Mübadele ekonomisinin üçüncü hassasiyeti ise ekonomiye kazandırılan ürünlerde, mevcut üretimin ihtiyaç halinden fazlaca üretilmesidir. Bu durumda ekonomiye kazandırılan ihtiyaç fazlası ürünler yukarıda sözü edilen karşılıklı rızaya dayalı şifahi antlaşmalar çerçevesinde ve üretimi gerçekleştiren kişi veya grubun gereksinim duyduğu başkaca nesne ve servisler için değişim aracı olarak kullanılmaktadır. Mübadele ekonomi-

sinin görüldüğü toplumlarda üretimde belirli ürünlerin ve servislerin sağlanması noktasında ziyadesiyle uzmanlaşma olsa da işbölümü ve teknik uzmanlaşma sınırlı düzeydedir.

Bununla birlikte ekonomiye kazandırılan, geçer akçe durumundaki her neviden ürün ve hizmet toplumunun içinde bulunduğu ekolojik koşullara bağlıdır. Dolayısıyla üretimin ekolojik koşullardan görece bağımsız olarak sürdürülebilmesi için gerekli teknik ve bilimsel bilgi, ekonomi üzerinde henüz etkin değildir. O halde, işbölümünün sınırlı, üretimin az ya da yetersiz olduğu küçük ve yerel topluluklarda üretilen malların fazlası üretilmeyen ihtiyaçların karşılanması için elde tutulmakta ve takas yapılmaktadır. Bir başka ifadeyle “küçük ve ilkel toplumlarda üretim mallarının el değiştirmesi karşılıklı paylaşma adı verilen bir ilkeye göre yapılır” (Güvenç, 1996: 204) anlayışı söz konusudur.

Türk kültür tarihine bakıldığında; Hunlardan günümüze, Türklerin tarihte alış verişte mübadeleye sıkça başvurdukları kaynakların ışığı altında sabittir. Türkler tarihsel süreklilik içinde mübadelede esas olarak ihtiyacı ön sıraya koymuşlardır.⁴

“Türk devletleri komşu milletlerle başta at olmak üzere canlı hayvan, konserve et, deri, kösele, kürk, hayvani gıdalar satarlar⁵ karşılığında hububat ve giyim- kuşam eşyası alırlardı. Asya Hunları, Göktürkler, Uygurlar Çin ile Batı Hunları da Bizans ile bu esaslarda ticaret antlaşmaları yapmışlardı. Türklere Çin’den pirinç, ipek, ipekli kumaş, hububat; Roma ve Bizans’tan da diğer ihtiyaç maddeleri gelir. Türkler de onların eksiklerini ta-

mamlarları” (Kafesoğlu, 1997: 312).

Bu bağlamda ekonomik mübadelelerin temel koşulu ve denkleminin asıl nesnesini ihtiyaçların oluşturduğu görülmektedir. İhtiyaç duyulan nesnelerin karşılanması için kendi ellerinde fazladan bulunan ürün bu vesileyle değişime tabi tutulmaktadır.

“Örüden Tutma Kardaşlık” Ekonomik Ortaklığı

Tipik bir halk ekonomisi örneği olan örüden tutma kardaşlık⁶ iki kadın arasında ortaya çıkan ekonomik temelli bir sanal akrabalık müessesine karşılık gelmektedir. Mahalli söyleyişle örüden tutma kardaş olmak üzere, sözlü olarak yapılan bu ortaklığın neticesinde taraflar ekonomik olarak birleşmekte ve bu antlaşmadan itibaren ölüme kadar birbirlerinin hem nesneler hem de servisler düzeyinde eksikliklerini tamamlamaktadırlar.

Örü kelimesi, “otlak, mera, çayır” (Dilçin, 1983: 169) ayrıca “kalkık, dik, yükseklik, irtifa” ve “yama olarak yapılan örgü” (Tarama Sözlüğü) anlamına gelmektedir. Anadolu’da daha çok otlak manasında kullanılan “örü” kelimesinin Türk lehçelerinde köyün veya avulun hemen yakınındaki otlığa verilen bir isim olduğu bilinmektedir (Ögel, 2000: 28). Başka bir deyişle otlak ortağı anlamına da gelen bu kelime bir ortaklığa işaret etmektedir. Diğer yandan *Divanü Lûgati’t-Türk*’te aynı kelime “öğdeş örü tartar” yani “karındaşlar birbirlerine karşı muhabbet besler, yardım eder” (Atalay, 2006: 382) şeklinde geçmektedir. “Örü” kelimesinin muhabbet ve sevgi anlamında bir ifade içinde geçmesi de “örüden tutma kardaşlık” adı verilen bu kurumun hem muhabbete hem yardımlaşmaya

dayalı bir ortaklık olması göz önünde alındığında daha da anlamlıdır. Sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın bugün de yaşayan bir örneği olarak *örüden tutma kardaşlık* halk ekonomisi bakımından, mübadele ekonomisinin söze dayalı olarak tesis edilen bir ortaklık türüdür.

İki kadın arasında gerçekleşen “örüden tutma kardaşlık” antlaşmasının önkoşulu iki kadın arasında ekonomik zenginlik bakımından birbirine eşitlik ve iki kadın arasında duygusal ve düşünsel olarak uyumun hâsıl olmasıdır. Karşılıklı rızaya ve ekonomik varsıllık bakımından eşit koşullara sahip olmak durumunda gerçekleşen bu ortaklık söze dayalı bir ekonomik sözleşmedir. Bununla birlikte örüden tutma kardaşlık antlaşması paylaşılmış deneyim ve yükümlülük bilincinin taraflarda hâlihazırda var olmasını gerekli kılmaktadır. Durkheim (2006: 438) tarafından da vurgulandığı şekliyle sözleşenlerin rızalarının bulunması onları bağlamak için kâfi bir gerekçeyi oluşturmamaktadır. Dolayısıyla kurulan bağ, rızadan çok belli törenlere, kimi deyimlerin kullanılmasına ve deneyime dayalı olarak tesis edilmektedir.

Örüden tutma kardaşlık geleneği, günümüzde Kastamonu iline bağlı Çatalzeytin ilçesinin köylerinde işlerliğini sürdüren ekonomik bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır. Örüden tutma kardaşlık ortaklığı bu bölgeye mahsus bir müessese olmakla birlikte Kastamonu iline bağlı diğer ilçelerde mevcudiyeti görülmemektedir. İlçeye bağlı kırk bir köy bulunmaktadır. Çatalzeytin köylerinde tarım ve hayvancılığa dayalı geçim örüntüleri,

hâlihazırda sürdürüldüğünden dolayı alış verişte para, çarşı veya pazarda geçerlidir. Ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanan ilçede pazar günleri umumi pazar kurulmaktadır. İlçeye bağlı köylerden pazara gelen halk, kendi ürettikleri çeşitli gıda ve giyim-kuşam maddelerini yanlarında getirmekte ve bu pazarda mübadele etmek suretiyle çeşitli ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar.⁷

Örüden Tutma Kardaşlık'ın törensel yapısı basit bir seyir gösterir. Duygusal ve düşünsel uyumun neticesinde hâsıl olan arkadaşlığın ileri evrelerinde taraflardan biri diğerine “Örüden tutma kardaşım olur musun?” der. Kaynak kişilerden Ağustos Ali'nin karısı örneğinde olduğu gibi “olurum” derse artık ahretlik gibi birbirlerine taşırlar [götürmek, temin etmek]. O öbürünün eksikliğini taşıyır öbürü de onun...” (Taşkıran 2012) şeklinde “örüden tutma kardaşlık” teklifinde bulunmaktadır. Böylece örüden tutulan kardeş, halk kültüründe *ahretlik* olarak da bilinen bir sanal akrabalığa da gönderme yapmaktadır. Örüden kardeş olan iki kadın antlaşmanın ardından -taraflardan birinin ölümüne kadar- söz konusu antlaşmalarına sadık kalmaktadırlar. Bu yönüyle *ahretlik*⁸ kardeşliği ile antlaşmanın hüküm sürdüğü zaman bakımından benzeşmeler göstermektedir.

“Örüden Tutma”, iki kadın arasında kan bağının olmamasına vurgu yapan bir ifadedir. Kan ve süt kardeşliği ilişkisinden farklı olan bu ifade, daha çok kardeşliğin ekonomik boyutuna göndermede bulunmaktadır. Aslında kan bağına dayalı olmayan bu kardeşliğin hâlihazırda olmadığı, yani

sanal bir bağla kardeşliğin tesis edilmesi söz konusudur. Bu husus kaynak kişilerin ifadelerinde kendini şu şekilde gösterir:

“Örüden tutma yani örüden. Aslında yok yani. Ama örüden. Yoktan çıkan kardeş bir yerde... Örü yani meradan tutma. Gerçekte kardeşi değil de destekçisi eksikliğini tamamlayıcısı yani. Örü diye hayvanların otlatıldığı meraya deriz. İşte bu kardeş de oradan bulmadır. Aslında yok da örüden kardaşı deriz. Böyle olunca ana baba kardaşlığı değil zor gün kardaşlığı yani...” (Demir 2012).

Örüden tutma kardaşlık anlaşması, taraflar arasında kabul edildikten sonra taraflar birbirlerinin eksikliklerini ve gereksinim duydukları nesnelere gidermek yükümlülüğünü üstlenmektedirler. Bu anlaşmada dikkat edilmesi gereken diğer bir husus da tarafların kadın olmalarıdır. Gelenekte erkekler arasında örneğine rastlanılmayan bu kurum, Kastamonu Çatalzeytin köylerinde sadece kadınlara mahsus bir yapıda karşımıza çıkmaktadır.

Kadınlar arasında bu neviden ortaklaşa yürütülen halk ekonomisi örneklerine Anadolu'nun birçok yerinde rastlamak olasıdır. Bu cümleden olarak, kadınların kendi aralarında tertip ettikleri altın ya da çeyiz günlerinden, “hab veya değişik/denişik”⁹ geleneğine kadar çeşitlenen ekonomik ortaklıklardan söz etmek mümkündür. Bu neviden ortaklıkların kadınlar elinden yürütülmesinin sebepleri hem köy ortamında üretimin kadınların emeğine dayalı olmasıyla hem de ihtiyaçların tespitinin kadınlar tarafından daha net bir şekilde ortaya konul-

masıyla ilişkilendirmek mümkündür. Ev ekonomisi içinde, beslenmeden, giyim-kuşama neredeyse tüm ihtiyaçlar kadınlar tarafından belirlenmektedir. Bu bağlamda bu ortaklıkların kadınlar tarafından yürütülmesi doğrudan, emek ve ev içi ihtiyaçların farkındalığıyla ilişkilendirilebilir. Bu neviden ortaklıkların oluşturulması için evli kadınların eşlerinden müsaade almalarına gelenek içinde gerek görülmemektedir. Hâlihazırda hab, sütkardeşliği, örüden tutma kardaşlık gibi temeli hem sosyal yardımlaşma ve dayanışmaya hem de halk ekonomisine dayanan anlaşmalar gelenek içinde kadın işi olarak düşünüldüğünden erkeklerin bu tip yapılar içinde müsaadelerine başvurulmamaktadır. Buna karşılık kirvelik, musahiplik, kan kardeşliği gibi sosyal yardımlaşma ve (ekonomik) dayanışma kurumlarında erkeklik vurgusunun ön planda olduğu, kardeşlik anlaşma ve ritüellerinin erkekler elinden yürütüldüğü bilinmektedir.

Örüden tutma kardaşlık ortaklığının, bir başka boyutu da anlaşmanın taraflar arasında tesis edilmesiyle başlayıp, taraflardan birinin ölümüne dek sürmesidir.

“Örüden kardaş tuttuğum ölesiye kadar ya da ben ölesiye kadar örüden kardaşız. Örüden tuttuktan sonra bir ev iki olur. Neyse eksikli bizde varsa tamam ederiz. Benim mısır unum yoksa örüden tutma kardaşım bana mısır götürür. Onun neyi yoğusa ben de ona götürürüm. Bizden biri ölürse o zaman bozular. Çocuklarımız ya da gelinlerimiz isterse aralarında anlaşır. Ama bizimki ölünce biter” (Demir 2012).

Bu yönüyle, daha önce de vurgu-

landığı gibi “*ahretlik*”le, antlaşmanın geçerliliğinin taraflardan birinin ölümüyle bozulması bakımından müşterektir. Hayatlarının bir noktasında kendisine örüden tutma kardaş bulan kadınlar ekonomik kardeşlik antlaşmasından; ortakların birinin ölümüne kadar olan süreçte ekonomik olarak ortaklıklar. Bu ortaklıkta para kullanılmamakta, tarafların gereksinim duyduğu mallar ve nesnelere mübadele edilmektedir.

Örüden tutma kardaşlık antlaşmasına mahsus bir başka hassasiyet ise bu antlaşmanın tarafları arasında teşekkül eden sanal akrabalık bağının tarafların çocukları için bağlayıcı bir özelliği olmamasıdır. Taraflar kendilerini birbirlerine kardaş olarak tasavvur etmekle birlikte, çocuklar arasında bu neviden bir bağ tesis edilmektedir. Uzun vadede ise, tarafların çocukları arasında evlenme yasağı bulunmamaktadır. Zira geleneğin zemininde, örüden tutma kardaşların çocuklarının evlendirildiği de vakidir. Bu cümleden bir örnekte Kalenderoğlu (2012), örüden tutma kardaşı Özcan’ın (2012) kızını gelin olarak nasıl aldığını şu sözlerle ifade etmektedir:

“Ben Fatma’yla yirmi beş yıllık örüden tutma kardaşım. Biz kardaş olduğumuzda şimdiki gelinim, beşikteydi. Kendi kardaşlarımda da kız vardı. Fatma’nın kızını aldım, varımı yoğumu biliyodu. Bizim kardaşlığımız örüden tutma olsa da biz kardaştan öteyiz. O beni kendi kardaşımdan daha kavi bilü. Oğlum da hatırımdan çıkmadı. Oğlum Fatma’nın ekmeğiyle büyüdü. Fatma’nın oğlu yoktu istedim ki bir oğlu olsun. Fatma da razı olunca ona bir oğul verdim ben de fazladan

bir kız buldum. Bana bir şey olsa oğlum Fatma’ya bakar. Kimseye muhtaç olmaz” (Kalenderoğlu 2012).

“Örüden tutma kardaşlık” kurumunun işlevi yardımlaşma ve halk ekonomisine katkı sağlamaktır. İşlevsel olarak bireyin toplum içinde yalnızlaşmasına mani olurken ekonomik olarak da ihtiyaçlarının karşılanması ile birey ekonomik yeterlilik düzeyine ulaşabilmektedir. Bu bağlamda birey ait olduğu topluluğun tüm bireylerine ihtiyaç halini ifşa etmeksizin gereksinimlerini temin edebilmektedir. Sosyal yanıyla, örüden tutma kardaşlık ortaklığı ile aralarında tesis edilmiş muhabbet ve güven duygusuyla birey sosyalleşmektedir.

Sonuç

Sosyal ve fizyolojik bir varlık olan insan, hem fiziksel varlığını sürdürebilmek hem de sosyalleşme sürecinde etkinleşmek noktasında kimi temel gereksinimleri haizdir. Bu gereksinimlerin karşılanması sırasında kültürün ekonomi alanında çeşitli üretim ve tüketim alışkanlıkları, araç ve gereçler, alışkanlıklar ve gelenekler teşekkül ve tekâmül etmektedir. Kültürün ekonomi alanında geliştirdiği her neviden kültür unsuru ise halkbiliminin çalışma kadrolarından halk ekonomisini yakından ilgilendirmektedir. Dar çerçevede ele alındığında halk ekonomisi, halkın temel ihtiyaçlarını karşılamak üzere geliştirmiş olduğu geçim örüntülerini, bu örüntülere bağlı olarak oluşmuş üretim ve tüketim yol, yöntem ve tekniklerini, kurumlarını ele almaktadır. Kültürlerarası düzlemde, tüm ekonomi sistemlerinde doğal kaynakların toplumu oluşturan bireyler arasında pay edilmesi, üretim aşamasının

sağlıklı bir şekilde yürütülmesi ve son olarak da mübadelenin gerçekleşmesi hedeflenmektedir. Mübadele, genel anlamıyla nesne ve servislerin eşit miktarda ve belirli bir zamanda değiş tokuş edilmesi demektir. Mübadele ekonomilerinde, alış-verişin gerçekleşmesi öncelikli olarak karşılıklı rıza ile tesis edilmiş şifahi antlaşmalara bağlıdır. İkinci aşamada ise toplumsal açıdan eşit statüde olan bireyler veya gruplar arasında mübadele gerçekleşmektedir.

Bu minvalde, Kastamonu Çatalzeytin ilçesine bağlı köylerde bugün de güncelliğini koruyan bir ekonomik ortaklık olan örüden tutma kardaşlık, kadınlar arasında söze dayalı olarak yapılan bir ekonomik ve ticarî kardaşlık antlaşmasıdır. Bu ortaklığın ön koşulu iki kadın arasında duygusal yakınlığın ve uyumun var olmasıdır. Bir sonraki aşamada sözlü bir şekilde örüden tutma kardaşlık teklifinin kabulüyle gerçekleşen antlaşma taraflardan birinin ölümüne kadar bozulmamaktadır.

Bu antlaşmanın akabinde iki kadın, ihtiyaç hâsıl olduğunda, ellerindeki mevcut mal ve nesnelere yekdiğerinin ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Bu mübadelede para bir alışveriş aracı olarak kullanılmamaktadır. Değişime yalnızca mallar ve nesnelere tabi tutulmaktadır. Kan veya süt kardaşlığından çok başka olarak örüden tutma kardaşlık ekonomik bir kardaşlık olup bu kardaşlığın temelinde eşitlik ve ihtiyaçlar bulunmaktadır. Taraflardan birinin beslenme ve gıda maddelerinden, giyim kuşam nesnelere kadar her türlü temel ihtiyaçlar antlaşma gereği temin edilmektedir.

Ekonomik mübadele, karşılıklı, denklik veya ticari kardaşlık olarak da adlandırabileceğimiz örüden tutma kardaşlık antlaşmasıyla birey toplum içinde yalnızlaşmaktan kurtulmakta, ihtiyaçları da bu antlaşma vesilesiyle doyum noktasında, örüden tutma kardaşlığı tarafından karşılanmaktadır. Bugün de güncel bir şekilde işlerliğini devam ettiren “örüden tutma kardaşlık” bu haliyle bir ölçüde bireyin sosyal ve ekonomik açıdan refahını garanti altına almaktadır.

NOTLAR

- 1 Makalenin kuramsal ve teorik çerçevesi birinci yazar tarafından oluşturulmuş, örnek vaka olarak değerlendirilen “örüden tutma kardaşlık” ekonomik ortaklığı ile ilgili bilgiler, ikinci yazar tarafından 2012 yılında Kastamonu Çatalzeytin ilçesine bağlı köylerde gerçekleştirilen alan araştırmalarında derlenmiştir. Derleme sürecini takiben, söz konusu örneğin halkbilimi sahasına duyurulması ve akademinin bu müesseseden haberdar edilmesi amacıyla, “Yaşayan Bir Mübadele Ekonomisi Örneği: Örüden Tutma Kardaşlık” başlığı ile Halk Kültüründe İktisat ve Ticaret Uluslararası Sempozyumu’nda 27-29 Nisan 2012 tarihinde şifahi sunulmuş fakat herhangi bir yerde basılmamıştır. Bu çalışmanın metni ise, adı geçen sempozyumda sunulan metinden gerek bağlam gerekse teori yönünden tamamen farklı bir çerçevede oluşturulmuştur.
- 2 Bu husustaki literatürde, ekonomi bilimi teorisyenlerinin söz konusu alışveriş şekli için takas (*barter*) terimini terchen kullandıkları görülmektedir. Bununla birlikte kültürel antropoloji disiplini teorisyenlerinin de söz konusu alışveriş için mübadele (*exchange*) terimini kullandıkları kaydedilmiştir. Teorik açıdan takas ve mübadele kelimesi aynı anlama gelmekle birlikte terimlerin kullanım alanları ve içinden geldikleri bilim disiplinlerinin söz konusu terime yaklaşımları farklıdır. Bu cümleden olarak, ekonomi bilimi teorisyenleri takas ekonomisi olarak, terimi ekonomik çıktılarını ve kâr marjlarının zaman içindeki değişim dönüşüm ve gelişimini modern ekonomi çerçevesinden değerlendirmektedirken; kültürel antropoloji teorisyenleri mübadele ekonomisini kültürlenme sürecinde bireyin sosyalleşmesi ve fizyolojik varlığının sürekliliğinin tesis edilmesi nok-

- tasında geliştirmiş olduğu sosyo-kültürel bir kurum olarak değerlendirmektedir. Bu nedenlerden dolayı çalışmamızda halkbiliminin disiplinler arası alanda en çok istifade ettiği disiplinler arasında yer alan kültürel antropolojinin tercih ettiği terimin kullanılması yeğlenmiştir. Sözü geçen teorisyenlerin takas (barter) ve mübadele (exchange) terimlerini kullandıkları bağlam farklılıkları için bakınız: Starr, 1972: 290-297; Dalton, 1982: 181-184; Humphrey, 1985: 48-50; Malinowski, 1921: 1-7; Mauss, 1966: 3-4.
- 3 Marcel Mauss tarafından ilk kez Fransızca olarak 1925 yılında *Année Sociologique*'de "*Essai sur le don. Forme et raison de l'échange dans les sociétés archaïques*"/Armağan Üzerine Deneme: Arkaik Toplumlarda Mübadelenin Biçim ve Nedeni", başlığıyla yayınlanan makalenin İngilizceye tercümesi 1966 yılında müstakil bir kitap olarak yayınlanmıştır.
 - 4 Türklerin ticari hayatlarında ekonomik mübadeleye başvurmaları ve bu esasta yapmış oldukları ticari antlaşmalar hakkında detaylı bilgi için bkz. (Kafesoğlu 1997: 312-313).
 - 5 Alıntıda alış-veriş için "satarlardı" fiili tercih edilmiş (Kafesoğlu 1997), olmakla birlikte alışverişte para yerine denklige dayalı nesnelere kullanılmaktadır.
 - 6 Gelenekte tespit edilen bir sanal akrabalık kurumuna verilen adın "tutma kardeşlik" (Tezcan 1982: 120; 2008: 87) olduğu görülmektedir. Tutma kardeşlik yatılı okullarda okuyan genç talebeler arasında tesis edilmiş bir sanal akrabalık kurumu olmakla birlikte, ekonomik açıdan da tutma kardeşlerin birbirlerine karşı kimi gereksinimlerin sağlanması noktasında sorumluluk bilinci yüklediği belirtilmektedir. Tutma kardeşlik adıyla bilinen bu neviden sanal akrabalık bağına dair geniş bilgi için bkz. (Tezcan 1982: 120; 2008: 87).
 - 7 On yumurtaya karşılık bir kilo pirinç, bir torba kavrulmuş mısır unu karşılığında iki torba pirinç gibi değişim esasları bugün de pazar esnafı ve köylü arasında ihtiyaçların karşılanmasında güncelliğini korumakta olduğu alan araştırmalarında tarafımızca tespit edilmiştir.
 - 8 Ahretlik yaşları görece yaşlı iki kadın arasında dinsel kökenli sanal akrabalık müessesine karşılık gelen bir terimdir. Ahretlik kardeşliğinin kimi durumlarda kadın ve erkek arasında veya iki erkek arasında da teşekkül eden tasavvuri bir akrabalık kurumu olabildiğini gösteren kimi bulgular literatürde mevcuttur. Bu cümleden olarak, doğrudan

kadınlara has bir akrabalık kurumu olduğu görülmektedir. Diğer yandan, ekonomik açıdan sorumlulukları haiz olmakla birlikte, ahretlik akrabalık bağının doğrudan ekonomik gerekçelerle tesis edildiğini iddia etmek güçtür. Ahretlik veya ahret kardeşliği hakkında detaylı bilgi için bkz. (Tezcan 1998: 120; 2008: 81; Ayaz 2013: 217-238).

- 9 Ailelerin belirli bir düzen içinde ödünç süt alışverişiyle ve süt ortaklığıyla, imece usulüne dayalı süt toplamak amacıyla, kadınlar arasında yapılmış bir ekonomik ortaklık olan hab, değişik/değişik hakkında detaylı bilgi için bkz. (Kutlu 1986: 30; Düzgün 1991: 49-51; Özarslan 2005: 54-59).

KAYNAKLAR

- Atalay, Besim (2006), *Kâşgarlı Mahmud Divanı Lûgat-it-Türk*, C. III, Ankara: TDK Yay.
- Ayaz, Berna (2013), "Balıkesir Yöresinde Kan Bağı ve Evlilik Dışı Akrabalık İlişkileri Üzerine Bir Değerlendirme", Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi [Basılmamış].
- Bates, Daniel G. (2003), *Cultural Anthropology*, Boston: Pearson Education, Inc.
- Boas, Franz (1944), *The Mind of Primitive Man*, New York: MacMillan Company.
- Childe, Vere Gordon (1930), *The Bronze Age*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Dalton, George (1982), "Barter", *Journal of Economic Issues*, 16, 1: 181-190.
- Dilçin, Cem (1983), *Yeni Tarama Sözlüğü*, Ankara: TDK.
- Durkheim, Emile (1915), *The Elementary Forms of Religious Life*, New York: MacMillan Company.
- Durkheim, Emile (2006), *Toplumsal İşbölümü*, [Çev. Özer Ozankaya], İstanbul: Cem Yayınevi.
- Düzgün, Dilaver (1991), "Geleneksel Bir Yardımlaşma Kurumu Hab", *Millî Folklor*, 2, 11: 49-51.
- Eriksen, Thomas Hylland (2012), *Küçük Yerler, Büyük Meseleler: Sosyal ve Kültürel Antropoloji*, [Çev. A. Erkan Koca], Ankara: Birleşik Kitabevi.
- Firth, Raymond (1927), "The Study of Primitive Economics", *Economics*, 21: 312-335.
- Güvenç, Bozkurt (1996), *İnsan ve Kültür*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Humphrey, Caroline (1985), "Barter and Economic Disintegration", *Man*, 20, 1: 48-72.
- Kafesoğlu, İbrahim (1997), *Türk Millî Kültürü*, İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- Kottak, C. Phillip (2001), *Antropoloji İnsan Çeşitliliğine Bir Bakış*, Ankara: Ütopya Yayınevi.

- Kutlu, M. Muhtar (1987), “Şavakh Türkmenlerinde “Hab” Geleneği”, *Türk Kültürü*, 273: 27-31.
- Lévi-Strauss, Claude (1966), *The Savage Mind*, London: Weidenfeld and Nicolson.
- Malinowski, Bronislaw (1921), “The Primitive Economics of the Trobriand Islanders”, *The Economic Journal*, 31, 121: 1-16.
- Malinowski, Bronislaw (1932), *Argonauts of the Western Pasific*, London: George Routledge&Sons, Ltd.
- Malinowski, Bronislaw (1989), İlkel Toplumlarda Cinsellik ve Baskı, [Çev. H. Portakal], İstanbul: Kabcacı Yayınevi.
- Malinowski, Bronislaw (2003), *Yabanıl Toplumda Suç ve Gelenek*, [Çev. Şemsa Yeğin], İstanbul: Epsilon Yay.
- Mauss, Marcel (1966), *The Gift Forms and Functions of Exchange in Archaic Societies*, [Trans. Ian Cunnison], London: Cohen&West Ltd.
- Mauss, Marcel (1990), *The Gift: The Form and Reason for Exchange in Archaic Societies*, [Trans. W. D. Halls], New York: W. W. Norton&Company Inc.
- Mauss, Marcel (2011), *Sosyoloji ve Antropoloji*, [Çev. Özcan Doğan], İstanbul: Doğu Batı Yay.
- Ögel, Bahaeddin (2000), *Türk Kültür Tarihine Giriş, I*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- Özarslan, Metin (2005), “Bir Halk Ekonomisi Örneği Olarak “Hab” ve “Değişik/Denişik” Geleneği ve İşlevleri”, *Türkbilgi*, 10: 54- 59.
- Redfield, Robert (1947), “The Folk Society”, *The American Journal of Sociology*, 52, 4: 293-308.
- Rubin, Paul H. (2003), “Folk Economics”, *Southern Economic Journal*, 70, 1: 157-171.
- Starr, Ross M. (1972), “The Structure of Exchange in Barter and Monetary Economies”, *The Quarterly Journal of Economics*, 86, 2: 290-302.
- Tezcan, Mahmut (1982), “Tasavvuri Akrabalık ve Ülkemizdeki Uygulama”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 15, 1: 117-130.
- Tezcan, Mahmut (2008), *Kültürel Antropoloji Giriş*, Ankara: Maya Akademi Yayınevi.
- Walsh, Carl E. (1983), “Saving in Primitive Economics”, *American Anthropologist*, 85, 3: 643-649.
- Weber, Max (2011), *Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı*, [Çev. Özer Ozankaya], İstanbul: Cem Yayınevi.
- Kaynak Kişiler**
- Demir, Cemile (2012), [Kastamonu Çatalzeytin Yunuslar Köyünde yaşayan 1940 doğumlu okuma yazma bilmiyor, ev hanımı] ile 21.07.2012 tarihinde Kastamonu Çatalzeytin Yunuslar Köyünde gerçekleştirilen görüşmenin ses kayıtları ve deşifre metinleri H.K. Arşivindedir.
- Demir, Sevim (2012), Sevim Demir [Karabük’te yaşayan 1959 doğumlu okuma yazma biliyor, ev hanımı] ile 12.10.2012 tarihinde Karabük’te gerçekleştirilen görüşmenin ses kayıtları ve deşifre metinleri H.K. Arşivindedir.
- Kalenderoğlu, Şerife (2012), Şerife Kalenderoğlu [Kastamonu Çatalzeytin Paşalı Köyünde yaşayan 1958 doğumlu okuma yazma biliyor, ev hanımı] ile 21.07.2012 tarihinde Kastamonu Çatalzeytin Paşalı Köyünde gerçekleştirilen görüşmenin ses kayıtları ve deşifre metinleri H.K. Arşivindedir.
- Özcan, Fatma (2012), Fatma Özcan [Kastamonu Çatalzeytin Paşalı Köyünde yaşayan 1962 doğumlu okuma yazma biliyor, ev hanımı] ile 21.07.2012 tarihinde Kastamonu Çatalzeytin Paşalı Köyünde gerçekleştirilen görüşmenin ses kayıtları ve deşifre metinleri H.K. Arşivindedir.
- Taşkıran, Mustafa (2012), [Kastamonu Çatalzeytin Sekicek Köyü 1958 doğumlu okuma yazma biliyor, torna-tesviye ustası] ile 03.09.2012 tarihinde Karabük’te gerçekleştirilen görüşmenin ses kayıtları ve deşifre metinleri H.K. Arşivindedir.